

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԽԱՏԳԻՏԱԿԱՆ

7. ՅԱՐԻ 1890

Տարեկան 8 ֆր. ոսկի — 4 դր.:
 Անգլանիայի 5 ֆր. ոսկի — 2 դր. 50 ֆ.:
 Մեկ թիւ կարճէ 1 ֆր. — 50 կոպ.:

ԹԻԻ 12 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԳԱՏՄԱՐԱՆԱԿԱՆ

ԳԱՏՄԱԿԱՆ ԱՐՈՒՔ ԱԳՐՈՆԳԵՂՆԵՐ

(Հրատարակողն է
 Բրէլ)

ուսկ յետին նշանաւոր կէտն է Ագաթանգեղոսի պատմութեան¹ Արիստակէսի Նիկիոյ ժողովոյն ներկայ գտնուիլը: Այս կտորն ալ կը հաստատուի նոյն իսկ ժողովոյն արձանագրութիւններէն², ուր թէպէտ եւ շփոթ ընթերցուածք կան ճշդիւ սոյն տեղը, բայց որոշ կը կարգադրեն՝ «Արիստակէս Հայոց Մեծաց», եւ «Արսափիոս Ծովաց», որ նոյն կը կարծուի Աբու-Խեյնէ հետ՝ զոր կը յիշէ Ագաթանգեղոս³: Այս վերջին կէտին հաստատուիլը շատ մեծ արժէք ունի մեզ համար:

Տրդատայ եւ Գրիգորի մահուան վրայ մանրամասն տեղեկութիւն չի տար Ագաթան-

գեղոս: Ուստի եւ մեր հոս զանց կ'առնենք այս ինչպիսի, որուն վրայ ուրիշ առթիւ կ'ազնեք խօսիլ: Հատ գեղեցիկ նիւթ կը մատակարարեն 338ին եւ յաջորդ տարիներուն պատերազմաց համար Ս. Եփրեմայ Եգիպտոսի Մէլիտենէ Կոնստանտնուպոլիսէն⁴ որով մեջ բաւական բան կայ Միջագետաց եւ Հայաստանի հարաւային մասանց վրայ⁵:

Ցայտ վայր վերջին գրող Բրէլ-Խեյնէ տեսանք: Մանրամասն տեղեկութեանց քննութիւնն ընդարձակ տեղոյ պէտք ունի, բայց առաջին իմաստն արժէք ունի: Ստանալով նոյն մատենայն⁶ նոյն տեղեկութեանց մեծագոյն մասն իւր արժէքը էր կորսնցընէր. վասն զի որեւէ հեղինակ գտնեայ իւր ժամանակին համարժանաց համեմատ կը գրէ: Այսպէս՝ տեսանք որ Հռիփսիմեանց պատմութիւնն ըստ գոյացութեան լոկ ընդունելի է. սակայն երբ կը կարգանք⁷ թէ Գալիանէ նահատակուեցաւ քաղաքին հարաւայտոյն, «ընդ կողմն պողոտային» որ հանէր ի Մեծամորի կամարին. է տեղն յայն՝ սոր ուրիշ էին ազանիւն զաւանթ մահապարտ, ի ճախախուտ տեղի մի մօտ ի գոլիէն քիւն⁸ որ լաւ խոյր զոգորտաւ, եւն. այս տեղեկութիւն մինչ որ միշտ իւր յարգն ունի:

Այս մանր տեղեկութեանց ճշգրտեանն երախտաւորութիւն մ'ալ է միաբանութիւնն ու-

¹ Ագաթ. էջ 656, 7—660, 8:

² Հմմտ. Mansi, II, 699, եւ 694.

³ Ագաթ. էջ 630, 15: Հմմտ. Յիւզեք. Գաթ. Բ. էջ 480:

⁴ S. Ephraemi Carmina Nisibena, ed. G. Bickel, Lipsiae, 1866, մանաւոր երբ Ժ. Գ. Բ. Եւն:

⁵ Ագաթ. էջ 161, 7—14:

նոյն գրող բովանդակութիւնը ճշգրիտ նման մեր ունեցածին հանդերձ քաղաքագործութեամբ. գոնէ չի ցուցնելու դէպք մը կամ պարագայ մը զոր չգտնենք այժմու բնագրին մէջ։ Սխալմամբ Յովհաննու Ոսկերիքեանի բնագրուան «Կեդրոն»-ը աստիճան Յազարէ Լուրմէն եւ Կոստանթնուպոլիսի մէջ Ս. Գրիգորի, ճանձն նշանաւոր եւ պէս կողմանէ. վասն զի սուտանուն հեղինակը արդի Ազամանգեղոսի բովանդակութիւնն այնպէս ճշգրիտ էր գրութեան մէջ հիւսնէր է, որ եւ ոչ նշանախնայ մ'անգամ տարբեր կը գտնենք նոր բնագրէն։ Եթէ արդեամբք յունարէնէ թարգմանուած է պոստալը, հեղինակին առջեւ եր ցոյն թարգմանութիւնը. որուն թարգմանութեան տարին ըստ Կոնստանդ 591 ըլլաւ է 555—622 կամ մասնաւոր 591 ընտելանք։ Սակայն նոյն իսկ այս թարգմանութիւնը շատ տարբերութիւններ, ուրոյն ընթերցողներ, համառօտութիւններ եւ նաեւ յաւելումներ ունի։ Բովանդակ վարդապետութիւնը գեղեցիկ է թարգմանելը, բայց շատ անյարգող կերպով, վասն զի Ա. գրող վերջապէս թիւնն «Սկզբնէ շնորհքն Քրիստոսի պատմել» են. օրինակած է ճշգրիտ, եւ կցած է Գ. գրող սկիզբը՝ «Արդ եկաք, եղբայրք, եւս. բոլորովին անկապ։ Թառաջաբանն այնպէս համառօտ է որ կրնանք ըսել՝ թէ կը պակսի։ Ընդհանրապէս Արտաւանայ եւ Սասանայ պատմութեանց մէջ Բեհաբեք մ'աւելն ունի, որ մանրամասն կը պատմուի այնպիսի պարագաներով, եւ ոճով, որ դժուարաւ կրնայ մեր արդի Ազամանգեղոսի իմբարդողին գրէն ըլլալ։ Ընդարձակ Վիշաբեհ-նախնիս Ա. Գրիգորի ունի Մեհաբեքագրութեան, եւ կայ ուրիշ մ'ալ լատիներէն լեզուաւ, զոր ոմանք Մեհապիտոսեանի քաղաւածոյքն աւելն հնագոյն կը համարին։ Մեծ նշանակութիւն կրնայ

ունենալ բնագրաբնութեան համար Ազամանգեղոսի գեղեցիկ վրացերէն թարգմանութիւն մը, ի թէ ստոյգ է, զոր լանկուա գտած կը հրատարակէ, բարձրալի է որ թէ այս ամենայն թէ այլ որեւէ աղբիւրաց եւ հայ բնագրին ձեռագրաց մանր բաղդատութեամբ հրապարակել Ազամանգեղոսի մասեանը. որուն համար շատ ժամանակի եւ ծգանց պէտք կայ։

4. 8. 3.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՏԻՆՆԵՆԵ ԵՒ ՊԵՆՆԵՆԵ

Ինքնութիւն մէջ հրատարակուած Տիւննեան Ազգաբնութեան մէջ Գրիգորի Մեհաբեքագրութեան գրութեան առանձինն եւ ծանր գիտողութեան առարկայ է եղած, այնտեղ յիշուած Տիւննեանց եւ Գազգաղ Եւրոպիէն Ամիրային յարաբերութեանց պատճառաւ։ Մեհաբեքի իմբարդողին երկու իմբարդականաւ (թ. 2023—4) սոյն յարաբերութիւնը կը քննադատէ, եւ կը ծանուցանէ թէ այս մասն աւելի անկողմնակալութեամբ պէտք էր գրուիլ. մանաւանդ թէ Երկրէն, «հեղինակը Տիւննեանց անուանի գերդաստանը փառաւորելու գիտմամբ, խիղճընր արատաւորել շքմարտապէս անարատ եւ անտգիւտ համբաւն հայ բարերարի մը . . . Կ'անարկենք, իր շարունակէ, Տիւննեանց Ամիրային, որուն դժուարորինակ գրութեան մը կ'ուղղէ սոյն ազգաբնական-ըստագովական գրութեան հեղինակին, իր թէ զեղծանա Տիւննեանց թշնամաց հետ միաբանելու եւ այն մեծ գերդաստանին փշաղմունքն անոր պետեբուն մահապարտութեան պատճառ եղեր է։

«Գիտական ճշգրտութեան թէկն առող լուրջ թերթի մը մէջ զեղծանա Ամիրային այսպէս ներկայացուածն՝ այս անցից մէջ, համաձայն չի գտնել շքմարտութեան Մեհաբեքի յարաբերութիւնը։

Անտարակէրպ մեր ընթերցողաց մէկ մեծ մասին ծանուց չէ Մեհաբեքի յարաբերութեան, եւ որպէս

¹ Տպագրութիւն Բ. Սիւրբէ Զայն-Զայն, Լու. Գ. Ե. Ուրիշ. Մեհ. Բ. Սիւրբ. Լու. Գ. Ե. 1902—1903. Նոյն տարին նաեւ Տիւննեան Տիւննեան Տիւննեան (Լու. Գ. 33 էջ) ցոյց տեսաւ։ Մեհ. Կանոն Բ. Սիւրբ. 1734։

² Տառին վերջ կայ յիշատակութեան սի թուականին Շ. Թարմանեցու. ճառաւ ի յունարէնէ մը մերս, ի ձեռն Արտաւանայ Ղազարապետի ի հիւն եւ յեղծած օրինակաց. իսկ յարմարեալ ըստ բանից գրութեան եւ բառից՝ յիշում նուազատեմէն «Կերթիւն, հրամանաւ Եւսան իսկն կը հարգապատ» Գրիգորի շնորհք Սիւրբ. Գրիգորի, եւս. Լատինաբնէն թարգմանութիւնը կայ առ. Monfaucon, Opera S. Chrysostomi, Tom. XII, p 822 sq. . . Զմում. այս Զառնի Կիստանուք Acta Sanctorum, Sept. VIII, p. 307, § 59—62.

³ Զմում. հայ թարգմանութիւնն ի Բաղմէկով, 1878, էջ 301—302։ Այն որ հայ բնագրին հոգի ամբողջ (էջ 163, 22) սոյնը սկզբից թարգմանած է. եւ անից (էջ 611, 6) ամբողջ Զայն-Զայն, առիթն առած է լատինարէն (Gesammelte Abhandlungen, Leipzig, 1866, S. 179, N. 1) կարծելով թէ Զայն-Զայն 1084-ին թիւնն առած է այս ձեւը, վասն զի անցող այս համաձայնութիւնն է ըստ ամբողջ Թառնի. նա Սիւրբ. Գրիգորի. սակայն առածը միայն չեղանք, որ սոյն թարգմանիւն է նոյն համաձայնութեան ընդոյն։

⁴ Զայն. թիւրք. Բաղմէկով, 1878, էջ 302—304 եւ Զայն-Զայն Տիւննեան. Լու. Գ. Ե. էջ 184—191, եւս.։

⁵ Զմում. Acta Sanctorum, Sept. VIII, p. 306, § 56

եւս. Զմում. Զայն-Զայն. 1890, թ. 2, էջ 39, ն. 3. ուր գրուած միջին ծանոթութիւնն ըստ այսմ պէտք է իմանալ։

² Langlois, Collection, I, p. 194. Իր թէ Ամիրային վրաց գրութեան վերջին Զառնապետ Տիւննեանց հրատարակուած է ի թէկնին Journal Asiatique, VI Série, Tome IX (1867), էջ 331—351. ուր թիւն Գ. Զառնապետ Թառն-Զառնապետ N. 15 կարծէ, որ մարջ Ա. Գրիգորի, եւ Զայն-Զայն է թէ Ազամանգեղոսի թարգմանութիւնն է վրացերէն։

³ Զայն-Զայն 1890, էջ 213։